

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут права
Кафедра спеціальних юридичних дисциплін

07-01-42

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до практичних занять
та самостійної роботи

з навчальної дисципліни

«ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ»

для студентів спеціальності 081 «Право»
денної форми навчання

Рекомендовано науково-методичною комісією зі
спеціальності «Право»
28 грудня 2016 р.
Протокол № 3

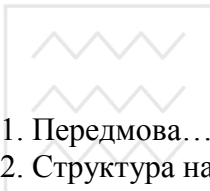
Рівне – 2017

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Історія політичних і правових вчень» для студентів спеціальності 081 «Право» денної форми навчання / Гришко В.І. – Рівне: НУВГП, 2017. – 20 с.

Упорядник: Гришко Вікторія Іванівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри спеціальних юридичних дисциплін

Відповідальний за випуск: Кафарський В.І., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри спеціальних юридичних дисциплін.

ЗМІСТ

1. Передмова.....	3
2. Структура навчальної дисципліни	4
3. Програма навчальної дисципліни	6
4. Самостійна робота студентів.....	13
5. Рекомендовані підручники та навчальні посібники.....	17

ПЕРЕДМОВА

Мета вивчення дисципліни – набуття студентами знань щодо етапів історичного процесу нагромадження знань у сфері держави та права (загальнотеоретичних, державно-правових, цивільно-правових, кримінально-правових і інших) у вигляді вчень, теорій, шкіл, ідей в різні періоди (рабовласницький, феодальний, буржуазний, соціалістичний, посткапіталістичний, постсоціалістичний) з визначенням своєрідності систем юридичного знання певних народів і держав, вітчизняної думки про державу та право.

Завдання дисципліни:

- допомогти у засвоєнні студентами об'єктивної історичної закономірності становлення державно-правових форм організації суспільного життя;
- сформувати навички орієнтування у складнощах правової методології сучасних концепцій, що пояснюють сутність та призначення держави, права, правових явищ;
- обґрунтувати конкретні державно-правові погляди;
- визначити новизну, оригінальність і соціальну цінність концепцій і поглядів;
- сприяти оптимальному використанню історичного досвіду правового розвитку демократичних країн, що має практичне значення для вдосконалення процесу вітчизняного державотворення.

Після вивчення дисципліни студент повинен мати уявлення про тенденції розвитку державно-правових концепцій, а також **знати**: історичний процес формування, розвитку, зміни, а також наступництво знань про державу та право; особливості політико-правових теорій, вчень в класичній спадщині різних країн; специфіку становлення вітчизняної думки в галузі держави та права, форм пізнання й обґрунтування політико-правових ідеалів у контексті загальносвітових досягнень.

Студент повинен **уміти**: самостійно аналізувати державно-правові ідеї минулого, давати їм науково-об'єктивну інтерпретацію й оцінку, виходячи з пріоритету

загальнолюдських цінностей; вільно володіти поняттями та категоріями, які ввійшли в теоретико-методологічний арсенал загальнолюдської політичної та правової культури; творчо застосовувати знання про державно-правові ідеї минулих років при поясненні сучасних вітчизняних і зарубіжних державно-правових теорій.

1. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Тематика практичних занять

Назва теми
Тема 1. Державно-правові погляди Стародавнього світу
Тема 2. Розвиток учень про державу та право в середньовічному суспільстві
Тема 3. Західноєвропейські вчення про державу та право XV-XVII століть. Державно-правові концепції утопічного соціалізму
Тема 4. Учення про державу і право західноєвропейського Просвітництва XVIII ст. та періоду боротьби за незалежність США
Тема 5. Учення про державу та право в Західній Європі кінця XVIII ст. - початку XIX ст.
Тема 6. Становлення й розвиток учень про державу та право в слов'янських народів
Тема 7. Основні державно-правові вчення другої половини XIX ст. — XX ст.

1.2. Контрольні заходи та засоби діагностики

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться у формах:

- оцінювання роботи студента на лекціях;
- усного опитування на практичних заняттях, оцінки розв'язання ситуаційних завдань та участі у обговоренні проблемних питань;
- виконання поточних контрольних робіт за темами змістових модулів.

1.3. Критерії та шкала оцінювання

Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності студента при оцінюванні результатів поточного контролю з навчальної дисципліни «Теорія держави і права» є:

- повнота і вчасність виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни;

- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;

- вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;

- характер відповідей на поставленні питання (чіткість, логічність, лаконічність, послідовність тощо);

- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних завдань;

- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів.

Оцінювання результатів поточного контролю проводиться у розрахунку від 0 до 60 балів.

Основними методами оцінювання є: аналіз усних відповідей; виконання практичних завдань.

Оцінювання виконання завдань здійснюється за такими критеріями (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленими до цілого числа):

0% - завдання не виконано;

40% - завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало;

60% - завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки, судження студента не достатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог;

80% - завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки несистемного характеру;

100% - завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Кількість набраних балів	Оцінка за національною
--------------------------	------------------------

студентом	шкалою
90-100 балів	зараховано
82-89 балів	
74-81 балів	
64-73 балів	
60-63 балів	
35-59 балів	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34 балів	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Державно-правові погляди Стародавнього світу

1. Завдання, предмет, функції і значення курсу історії вчень про державу та прав
2. Періодизація історії вчень про державу та право
3. Зародження вчення про державу та право в Стародавньому Єгипті та Месопотамії
4. Державно-правові ідеї в Стародавній Індії
5. Зародження вчень про державу та право в Стародавньому Китаї
6. Становлення державно-правової думки Стародавньої Греції та її періодизація
7. Загальна характеристика та своєрідність вчень про державу та право в Стародавньому Римі

Контрольні питання

1. Учення даосизму про державу та право
2. Учення Конфуція про державу та право
3. Погляди на державу та право Мо-цзи
4. Політико-правові питання в поемах Гомера
5. Учення Піфагора й піфагорійців про державу та право
6. Учення про державу та право Сократа
7. Державно-правові погляди Платон
8. Учення Аристотеля про державу та право
9. Учення Цицерона про державу та право
10. Учення про право римських юристів

11. Яке місце та роль відводиться курсу "Історія вчень про державу і право" в системі юридичних наук?
12. Хто був прибічником патріархально-патерналістської концепції держави?
13. Чим відрізняється східна деспотія від полісу?
14. Чим відрізняється сучасне розуміння громадянського суспільства від громадянського суспільства полісу?
15. Хто в історії вчень про державу та право започаткував природно-правову традицію і традицію юридичного позитивізму в осмисленні держави і права та їх роль в суспільстві?
16. Виписати по п'ять висловлювань мислителів минулого про право, закон, владу, державу, політичну або суспільну діяльність.

Визначити терміни: теорія, концепція, доктрина, вчення, феномен, метод, політика, етика

Тема 2. Розвиток учень про державу та право в середньовічному суспільстві

1. Загальноісторичні передумови формування середньовічних поглядів на державу та право
2. Розвиток учень про державу та право юридичними школами X — XVI століть
3. Формування та розвиток мусульманської думки про державу і право
4. Внесок мислителів країн ісламу в учення про державу та право
5. Передумови виникнення та розвитку вітчизняної політико-правової думки

Контрольні питання

1. Учення про державу та право Томи Аквінського
2. Державно-правові погляди Марсілія Падуанського
3. Теорія всесвітньої монархії Данте
4. Учення про державу та право митрополита Іларіона.
5. Розвиток вчення про державу та право в працях Володимира Мономаха
6. Питання держави та права в "Повісті временних літ"

7. Дайте загальну характеристику релігійного світогляду.

Вкажіть на різницю в ідеях геоцентризму та космоцентризму?

8. Хто є засновником теологічної теорії держави та права?

9. Якого значення у середньовічному суспільстві набувало поняття "природне право"?

10. Назвіть риси феодального права та його принципи.

11. Чому в концепції Марсилія Падуанського відсутнє поняття "природного права"?

Визначити терміни: схоластика, патристика, теологія, томізм, розум, релігія, єретик, ідеологія.

Тема 3. Західноєвропейські вчення про державу та право XV-XVII століть. Державно-правові концепції утопічного соціалізму

1. Загальна характеристика мислення періоду Відродження

2. Учення про державу та право Пікколо Макіавеллі

3. Розвиток теорії природного права у вченні Томаса Гоббса

4. Вчення про державу та право Мартіна Лютера

5. Державно-правові погляди Томаса Мора

6. Соціалістичні ідеї Томасо Кампанолла

Контрольні питання

1. Погляди на державу та право Франческо Гвіччардіні.

2. Гуго Гроцій про державу і право

3. Природно-правова теорія Бенедикта Спінози

4. Державно-правові ідеї монархомахів

5. Державно-правові погляди Жана Бодена

6. Погляди на державу та право Жана Кальвіна

7. Учення Джона Локка про державу та право

8. Погляди на державу та право Роберта Оуена

9. Хто вперше сформулював положення про державний суверенітет як ознаку державної влади?

10. Знайдіть спільні ознаки в сучасному категоріальному визначенні державного суверенітету і в понятті "суверенітет", яке зустрічаємо у державно-правовій концепції Ж. Бодена?

11. Як ви розумієте твердження Б. Спінози "Природне право – це право природи"?

12. Розкрийте зміст і з'ясуйте сутність вчення Дж. Локка про поділ влад.

13. Хто був прихильником і розвивав вчення про договірне походження держави?

Визначити терміни: буржуазний, централізована монархія, раціоналізм, гуманізм, антропоцентризм, реформація, контрреформація, абсолютизм.

Тема 4. Учення про державу і право західноєвропейського Просвітництва XVIII ст. та періоду боротьби за незалежність США

1. Загальна характеристика державно-правової думки доби Просвітництва
2. Державно-правові погляди Вольтера
3. Учення про державу та право Шарля Монтеск'є
4. Державно-правові погляди Ден і Дідро
5. Основні риси вчень про державу та право США періоду боротьби за незалежність
6. Державно-правові ідеї Бенджаміна Франкліна
7. Погляди на державу та право Томаса Пейна

Контрольні питання

1. Погляди на державу та право Клода Гельвеція
2. Державно-правові уявлення Поля Гольбаха
3. Джамбаттіста Віко про становлення й розвиток держави та права
8. Внесок у розвиток права Чезаре Беккарія
9. Державно-правові ідеї Просвітництва в творчості Самуїла Пуфендорфа
10. Погляди на природні права людини, сутність влади, республіканські принципи організації та діяльності держави Томаса Джефферсона
11. Державно-правові погляди Джона Адамса
12. Які ідеї Просвітництва були закріплені в Конституції США?
13. Сформулюйте основні положення державно-правової ідеології просвітителів.

14. Вкажіть на різницю в теоріях суспільного договору XVII і XVIII століть.
15. Назвіть основні положення теорії народного суверенітету за Ж.-Ж. Руссо.
16. Які гілки влади виокремлював Дж. Локк?
17. Дайте тлумачення змісту поняття "політичної свободи", яке знаходимо у висловлюванні Ш. Монтеск'є: "Свобода є правом робити те, що дозволено законами. Якби громадянин міг робити те, що цими законами заборонено, він би втратив свободу, оскільки те ж саме могли б робити й інші громадяни".

Визначити терміни: просвітництво, прогрес, регрес, еволюція, революція, природа людини, деїзм, Білль про права (США).

Тема 5. Учення про державу та право в Західній Європі кінця XVIII ст. - початку XIX ст.

1. Державно-правові погляди Іммануїла Канта
2. Політико-тірарова концепція Георга Гегеля
3. Державно-правова ідеологія буржуазного лібералізму
4. Державно-правові погляди Джона Мілля
5. Державно-правова концепція Алексіса де Токвіля.

Контрольні питання

1. Ідеї держави та права в творчості Йогана Фіхте
 2. Погляди на державу та право Ієрамії Бентама
 3. Вчення про державу та право Бенжамена Констана
- Вкажіть на відмінності в поглядах Руссо та Гегеля на державу.
4. Чим обумовлена змістовна відмінність державно-правових концепцій німецького, французького й англійського лібералізму?
 5. Хто дав філософське обґрунтування ідеї "правової держави"?
 6. Які риси громадянського суспільства виділяв Г. Гегель?
 7. Який проект ідеальної держави запропонував Й. Г.Фіхте?

Визначити терміни: людина, індивід, громадянин, особа, особистість, індивідуалізм, емпіризм, етатизм, лібералізм.

Тема 6. Становлення й розвиток учень про державу та право в слов'янських народів

1. Державно-правові погляди Івана Вишенського

2. Особливості формування й основні етапи розвитку державно-правової думки Московської держави
3. Державно-правові погляди Богдана Хмельницького
4. Політико-правові погляди Івана Мазепи
5. Конституційний проект незалежної держави Пилипа Орлика
6. Державно-правовий проект Кирило-Мефодіївського товариства
7. Державно-правові погляди Тараса Шевченка
8. Політико-правові погляди Михайла Драгоманова
9. Державно-правові погляди Миколи Костомарова
10. Державно-правові погляди Івана Франка
11. Проблеми права та держави у творчості Михайла Грушевського
12. Політико-правове вчення Володимира Винниченка

Контрольні питання

1. Петро Могила та його погляди на державу і право
2. Державно-правові погляди Теофана Прокоповича
3. Державно-правові погляди Якова Козельського
4. Охарактеризуйте три етапи розвитку гуманізму в Україні.
5. Проблема людини Станіслава Оріхівського та його погляди на проблеми держави й права.
6. Місце Києво-Могилянської академії в розвитку вітчизняної політичної та правової думки.
7. Петро Могила та його внесок в розвиток державотворчих ідей в Україні.
8. Гадяцький договір 1658 року – важливий етап в українському державотворчому процесі.
9. Філософські ідеї в творчості Михайла Максимовича, їх вплив на членів Кирило-Мефодіївського товариства.
10. Історіософська концепція Миколи Костомарова.
11. Державно-правові концепції в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.
12. Ідея національного розвитку в творчості Лесі Українки та Івана Франка.
13. Проблема формування української ідеї.

14. Українська політична думка на рубежі століть (Ю. Бачинський, М. Міхновський).
15. Вклад М. Грушевського в теоретичну розробку філософії української ідеї.
16. Політична концепція суспільного розвитку М. Грушевського.

Визначити терміни: народництво, анархізм, національний, інтернаціональний, антинаціональний.

Тема 7. Основні державно-правові вчення другої половини XIX ст. — XX ст.

1. Становлення та загальна характеристика правового (юридичного) позитивізму
2. Марксистське вчення про державу та право
3. Державно-правові погляди Фрідріха Ніцше
4. Державно-правові погляди Герберта Спенсера
5. Державно-правові концепції Володимира Леніна
6. Політико-правові ідеї Йосипа Сталіна
7. Концепції правової держави
8. Концепції та моделі соціальної держави
9. Фашистські ідеї державності
10. Теорія національної держави

Контрольні питання

1. Державно-правові теорії позитивізму в ученні Огюста Конта
2. Юридичний позитивізм Джона Остіна
3. Правова теорія "реалістів"
4. Теорія "держави загального благоденства"
5. Теорії природного права
6. Теорія еліт
7. Теорія інституціоналізму
8. Як ви розумієте твердження П. Новгородцева: "Вільна держава не є стан, за якого сильні чинять так, як їм заманеться, це – стан справедливості, за якого суспільство обмежує свободу окремих індивідів задля збереження свободи для загалу (свободи для всіх)". Якого значення учений надавав поняттю справедливість?

9. Як ви ставитесь до твердження В. Леніна, що диктатура пролетаріату – це найвища форма демократії? Обґрунтуйте вашу точку зору.

10. Чому радянська юридична наука відмовилася від поділу права на приватне та публічне?

11. Як ви прокоментуєте висловлювання відомого діяча Жовтневої революції, члена ВЧК М. Лаціса: "Мы истребляем буржуазию как класс. Не ищите на следствии материала и доказательств того, что обвиняемый действовал делом или словом против советской власти. Первый вопрос, который вы должны ему предложить, какого он происхождения, воспитания, образования или профессии. Эти вопросы и должны определить судьбу обвиняемого. В этом смысл и сущность красного террора".

12. Назвіть риси радянської правової сім'ї.

13. Дайте тлумачення принципу "соціалістичної законності". Чим 34 відрізняється вказаний принцип за змістом і значенням від принципу верховенства права?

14. Як співвідносяться народ, держава та право в концепції правової держави?

15. Що є джерелом права згідно з соціологічною та психологічною концепціями права?

16. Назвіть основні положення фашистської концепції права.

17. Як ви розумієте твердження Г. Кельзена: "Право має цінність саме тому, що є нормою"?

18. Як ви розумієте твердження Е. Ерліха, що джерелом розвитку права є не законодавство, а саме суспільство?

Визначити терміни: утопія, соціалізм, комунізм, детермінізм, імперіалізм, формація, клас, диктатура пролетаріату, диференціація, шовінізм, расизм, позитивізм, екзистенціалізм, феномен, етатизм, егалітарний.

4. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота сприяє кращому засвоєнню студентами матеріалу з навчальної дисципліни «Історія політичних і правових вчень» та формуванню у них навичок та вмінь отримати додаткові знання.

Формами самостійної роботи студентів є:

- доопрацювання матеріалів лекцій та опрацювання літератури, що пропонується до вивчення за темами навчальної дисципліни;
- підготовка до практичних (семінарських) занять, виконання завдань по темах практичних;
- робота в інформаційних мережах;
- вибір теми, розробка плану та написання реферативної роботи.

Результативність самостійної роботи оцінюється під час заслуховування обговорення та захисту рефератів, поточного модульного контролю знань, перевірки письмових відповідей та підсумкового оцінювання успішності студентів.

Перелік тем для рефератів

1. Зародження вчення про державу та право в Стародавньому Єгипті та Месопотамії
2. Державно-правові ідеї в Стародавній Індії
3. Зародження вчень про державу та право в Стародавньому Китаї
4. Учення даосизму про державу та право
5. Учення Конфуція про державу та право
6. Погляди на державу та право Мо-цзи
7. Державно-правові погляди легістів
8. Становлення державно-правової думки Стародавньої Греції та її періодизація
9. Політико-правові питання в поемах Гомера й Гесіода
10. Морально-правові уявлення в творчості "семи мудреців"
11. Державно-правові погляди Солона
12. Учення Піфагора й піфагорійців про державу та право
13. Розвиток теоретичних засад держави та права Гераклітом
14. Учення про державу та право Демокрита
15. Політико-правові погляди софістів
16. Учення про державу та право Сократа та право
17. Державно-правові погляди Платона
18. Учення Аристотеля про державу та право
19. Державно-правові погляди Епікура
20. Погляди на державу та право Зепона
21. Учення про державу та право Полібія

22. Загальна характеристика та своєрідність учень про державу та право в Стародавньому Римі
23. Учення Цицерона про державу та право
24. Політико-правові переконання римських стоїків
25. Учення про право римських юристів
26. Загальноісторичні передумови формування середньовічних поглядів на державу та право
27. Учення про державу та право Томи Аквінського
28. Державно-правові погляди Марсилія Падуанського
29. Розвиток учень про державу та право юридичними школами X — XVI століть
30. Передумови виникнення та розвитку вітчизняної політико-правової думки
31. Учення про державу та право митрополита Іларіона
32. Розвиток вчення про державу та право в працях Володимира Мономаха
33. Питання держави та права в "Повісті временних літ"
34. Загальна характеристика мислення періоду Відродження
35. Учення про державу та право П. Макіавеллі.
36. Загальна характеристика державно-правової думки доби Просвітництва
37. Основні риси вчень про державу та право США періоду боротьби за незалежність
38. Державно-правові ідеї Бенджаміна Франкліна
39. Погляди на державу та право Томаса Пейна
40. Погляди на природні права людини, сутність влади, республіканські принципи організації та діяльності держави Томаса Джефферсона
41. Учення Александра Гамільтона про сильну централізовану федеральну владу
42. Державно-правові погляди Джона Адамса
43. Погляди на державу та право Джеймса Медісона
44. Державно-правові погляди Іммануїла Канта
45. Політико-правова концепція Георга Гегеля
46. Ідеї держави та права в творчості Йогана Фіхте

47. Державно-правова ідеологія буржуазного лібералізму
48. Погляди на державу та право Ієрамії Бентама
49. Державно-правові погляди Джона Мілля
50. Вчення про державу та право Бенжамена Констана
51. Державно-правова концепція Алексіса де Токвіля
52. Державно-правові погляди Івана Вишенського
53. Петро Могила та його погляди на державу і право
54. Особливості формування й основні етапи розвитку державно-правової думки Московської держави
55. Державно-правові погляди Богдана Хмельницького.
56. Політико-правові погляди Івана Мазепи
57. Конституційний проект незалежної держави Пилипа Орлика
58. Державно-правовий проект Кирило-Мефодіївського товариства
59. Державно-правові погляди Тараса Шевченка
60. Політико-правові погляди Михайла Драгоманова
61. Державно-правові погляди М. Костомарова
62. Державно-правові погляди Івана Франка
63. Проблеми права та держави у творчості Михайла Грушевського
64. Політико-правове вчення Володимира Винниченка.
65. Державно-правові погляди Олександра Градовського
66. Становлення та загальна характеристика правового (юридичного) позитивізму
67. Державно-правові теорії позитивізму в ученні Огюста Конта
68. Юридичний позитивізм Джона Остіна
69. Марксистське вчення про державу та право
70. Анархізм про державу і право
71. Державно-правові погляди Фрідріха Ніцше
72. Державно-правові погляди Герберта Спенсера
73. Державно-правові концепції Володимира Леніна
74. Політико-правові ідеї Йосипа Сталіна

5. РЕКОМЕНДОВАНІ ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

1. Безродний Є.Ф., Ковальчук Г.К., Масний О.С. Світова класична думка про державу і право: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 1999.
2. Жоль К.К. Философия и социология права. – К.: Юрінком Ін- тер, 2000.
3. История политических и правовых учений / Под ред. В.С. Нерсе- сянца. – М.: Норма, 2001.
4. История политических и правовых учений. Средние века и Воз- рождение / Под ред. В.С. Нерсесянца. – М., 1983.
5. История политических и правовых учений: Хрестоматия // Сост. Г.Г. Демиденко. – Х.: Выща. шк., 1999.
6. История политических и правовых учений. XVII–XVIII в. / Под ред. В.С. Нерсесянца. – М., 1989.
7. Кухта Б. 3 історії української політичної думки: Текст лекцій. – К: Генеза, 1994.
8. Мірошніченко М.І., Мірошніченко В.І. Історя вчень про дер- жаву і право. – К.: Атака, 2001.
9. Себайн Дж.Г., Торсон Т.Л. Історія політичної думки. – К.: Осно- ви, 1997.
10. Шульженко Ф.П. Держава і право у суспільно- політичній думці України: основні етапи розвитку. – К.: Юрінком Інтер, 1995. Додаткова література
11. Алексеев А.А. Философия права. – М.: Наука, 1998.
12. Американские просветители. Избранные произведения: В 2 т. – М.: Мысль, 1968.
13. Антология мировой философии: Сб. философских текстов. – Т. 1. – К.: Наук. думка, 1991.
14. Аристотель Никомахова этика. Политика // Сочинения: В 4 т. – Т. 4. – М.: Мысль, 1983.
15. Баскин М.П. Монтескье. – М.: Мысль, 1975.
16. Бондарь С.В. Философско-мировоззренческое содержание "Изборников 1073–1076 годов". – К.: Наук. думка, 1990.
17. Боргош Ю. Фома Аквинский. – М.: Мысль, 1975.

18. Волгин В. Очерки истории социалистических идей с древности до конца XVIII в. – М.: Мысль, 1975.
19. Гегель Г. Лекции по истории философии // Сочинения: В 14 т. – Т. 10. – М.: Гос. соц.-экон. изд-во, 1932.
20. Гегель Г.В. Философия права. – М.: Мысль, 1983.
21. Гоббс Т. Избранные произведения: В 2 т. – М.: Мысль, 1965.
22. Горський В.С. Нариси з історії філософської культури Київсь- кої Русі. – К.: Наук. думка, 1993.
23. Гроций Г. О праве войны и мира. Три книги, в которых объяс- няются естественное право и право народов, а также принципы пуб- личного права. – М.: Ладомир, 1994.
24. Забигайло В.К. Эволюция современного буржуазного государ- ства и права. – К.: Наук. думка, 1991.
25. Исаев И. Политико-правовые утопии в России. Конец XIX – на- чало XX вв. – М.: Наука, 1991.
26. Історія філософії України: Хрестоматія. – К.: Либідь, 1993.
27. Кампанелла Т. Місто Сонця. – К.: Вища шк., 1988.
28. Кант И. Метафизика нравов в двух частях // Сочинения: В 6 т. – Т. 4. – М.: Мысль, 1965.
29. Каррі Д.П. Конституція Сполучених Штатів Америки: Посіб. – К.: Наук. думка, 1993.
30. Ключевня А.С. Социально-политические идеи в творчестве Ки- рилла Туровского // Отечественная общественная мысль эпохи средне- вековья: Сб. науч. трудов. – К., 1988. – С. 185–194.
31. Копиленко О. "Українська ідея" Грушевського. Історія і су- часність. – К.: Вища шк., 1991.
32. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. – М.: Госполитиздат. – Т. 33, 39.
33. Макиавелли Н. Государь. – М.: Планета, 1990.
34. Марченко М.Н. Политическая теория и политическая прак- тика в развитых капиталистических странах. – М.: Изд-во МГУ, 1992.

35. Материалисты Древней Греции. – М.: Наука, 1955.
36. Мор Т. Утопія. – К.: Наук. думка, 1988.
37. Нерсесянц В.С. Гегелевская философия права: история и современность. – М.: Наука, 1974.
38. Нерсесянц В.С. Гегель. – М.: Юридическая лит., 1979.
39. Нерсесянц В.С. Платон. – М.: Юридическая лит., 1984.
40. Нерсесянц В.С. Право и закон: из истории правовых учений. – М.: Наука, 1983.
41. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К.: Вища шк., 1996.
42. Платон Государство. Закон // Сочинения: В 3 т. – Т. 3. – М.: Мысль, 1971
43. Реев Н.Н. Политические взгляды американских федералистов // Из истории политических учений. – М., 1976. – С. 143–160.
44. Семенов В.Г., Шаповал В.Н., Шульженко Ф.Ф. К вопросу о философских основаниях права. – К.: Наук. думка, 1995.
45. Семенов В.Г., Шульженко Ф.П. Формування ідеї громадянського суспільства та правової держави в західноєвропейській філософії XVII–XVIII ст. – К.: Наук. думка, 1995.
46. Сиволап И.И. Социальные идеи Вольтера. – М.: Наука, 1978.
47. Скакун О.Ф. Политическая и правовая мысль на Украине (1861–1917). – Х.: Вища шк., 1987.
48. Слюсаренко А., Томенко М. Історія української конституції. – К.: Наук. думка, 1993.
49. Соловьев В.С. Сочинения: В 2 т. – М.: Мысль, 1990.
50. Спиноза Б. Политический трактат // Избранные произведения: В 2 т. – Т. 2. – М.: Политиздат, 1957.
51. Туманов В.А. Буржуазная правовая идеология. К критике учений о праве. – М.: Наука, 1971.

52. Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. Документи і матеріали. Сучасність: У 2 т. – К.: Вища шк., 1983.
53. Фрагменты ранних греческих философов. – М.: Наука, 1989.
54. Хрестоматия по истории Древнего Рима. – М.: Высш. шк., 1987.
55. Цицерон Диалоги: О государстве. О законах. – М.: Наука, 1966.
56. Человек и история в средневековой философской мысли русско-го, украинского и белорусского народа: Сб. науч. трудов. – К.: Наук. думка, 1987.
57. Четвернин В. Современные концепции естественного права. – М.: Наука, 1988.
58. Чистое учение о праве Ганса Кельзена: XIII конгресс международной ассоциации правовой и социальной философии. – М.: Высш. шк., 1987.
59. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства // К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения. – 2-е изд. – М.: Госполитиздат, 1961. – Т. 21.
60. Юм Д. Трактат о человеческой природе // Сочинения: В 2 т. – Т. 1. – М.: Мысль, 1966.